

Brüksel Muhabirlerinin Gözünden Türkiye'nin "Avrupalılaştırma-ma-sı": Müzakerelerin İlk 10 Yılında Avrupa Haberciliğine Dair Değerlendirmeler¹

Özlem Erkmen, Doğu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İletişim Bilimleri
Bölümü
ORCID: 0000-0001-8761-5099
E-posta: orkmen@dogus.edu.tr

Özet

Avrupa Birliği'nin hareket ve politika alanlarını geliştirerek derinleşme dönemine girdiği 1990'lardan beri, Birliğin kurum ve politikalarının üye ve aday ülkelerde yarattığı etkiler tartışılmalıdır. Özellikle 2004'te beşinci genişlemesi ile Birliğe on yeni üyenin katılması, Avrupa bütünleşmesi üzerine siyasi ve akademik tartışmaları da hareketlendirmiştir. Bu dönemde, önceleri uluslararasılaşma veya küreselleşme gibi kavramlarla ifade edilen siyasal gelişmeleri açıklamak için Avrupalılaştırma yeni bir anahtar kavram ve çalışma alanı olarak öne çıkmaya başlamıştır. 2000'lerde üretilen Avrupalılaştırma çalışmaları AB'nin üye/aday ülkelerle olan ilişkilerini tek yönlü ve hiyerarşik kabul etmek yerine; Avrupalılaştırmanın aşağıdan yukarıya, yatay ve dikey boyutlarla da gerçekleşebileceğini kabul etmektedir. Bu doğrultuda sürecin ulusal siyasi konuları, politika alanlarını ve kurumsal dinamikleri olduğu kadar fikirler, değerler, görüşler ve kimlikleri nasıl etkilediği de yoğun olarak incelenmektedir. Avrupalılaştırma sürecinde medyanın etkin bir rolü olduğunu savunan bazı iletişim çalışmalarında, ulusal medyanın içeriklerinde Avrupalı konu ve aktörlere yer vererek ulusal kamusal alanların Avrupalılaşmasına katkı sunacağı, bu sayede farklı ülkelerdeki ulusal aktörlerin ortak bir Avrupalılık kimliğiyle özdeşleşebilecekleri iddia edilmektedir. Mevcut çalışma, bu iddiayı Türkiye örneğinde sınamak üzere dokuz Brüksel muhabiriyle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Görüşme bulguları, müzakerelerin ilk yılları istisna olmak üzere Türkiye'de genellikle AB ile ilgisiz Avrupalılaştırma eğiliminin görüldüğünü ortaya koymaktadır. 2005-2007 arasında AB yönetimi ve diğer Avrupalı ülkelere gösterilen ilgi zamanla azalmış ve bunlar haberlerdeki meşruiyetlerini yitirmişlerdir. Diğer yandan Avrupa haberlerinin her dönemde ulusal hassasiyetleri önceleyecek şekilde kurgulandığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle kullanılan dil çoğu zaman çatışmacı ve olumsuz olmuştur. Bu durum özellikle 2011 sonrasında Avrupa şüphecilik eğilimini güçlendirmiştir. Çalışma Türkiye'de yapılan Avrupa haberciliğinin bütüncül bir Avrupalılık kavrayışına, yani özdeşleşmeye katkısı olmadığını, aksine Avrupa'dan uzaklaşmayı tetiklediğini ortaya koymaktadır.

449 Erkmen Ö (2022). Brüksel Muhabirlerinin Gözünden Türkiye'nin "Avrupalılaştırma-ma-sı": Müzakerelerin İlk 10 Yılında Avrupa Haberciliğine Dair Değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 46(2),449-476.

Makale Gönderim Tarihi: 06.12.2021, Makale Kabul Tarihi: 21.03.2022.

Anahtar kelimeler: Avrupalılaşma, Avrupa haberciliği, Avrupa'dan uzaklaşma, Brüksel muhabirleri, Kamusal alanın Avrupalılaşması

Turkey's De-Europeanisation From The Perspectives of Brussels Reporters: Evaluations on European Journalism in the First 10 Years of Negotiations

Abstract

Since the 1990s, when the European Union entered a period of deepening by developing its action and policy areas, the effects of its institutions and policies in member and candidate countries have been discussed. The addition of ten new members to the Union with its fifth enlargement in 2004 has also activated the political and academic debates on European integration. In this period, Europeanization started to come to the fore as a new key concept and field of study to explain the political developments that were previously expressed with concepts such as internationalization or globalization. Europeanization studies produced in the 2000s, instead of accepting the relations of the EU with member/candidate countries as one-sided and hierarchical; accept that Europeanization can also take place bottom-up, horizontally, and vertically. In this direction, the effects of the process on ideas, values, views, and identities are examined intensively, along with the ones on national political issues, policy areas, and institutional dynamics. In some communication studies that argue that the media has an active role in the Europeanization process, it is claimed that the national media will contribute to the Europeanization of national public spaces by including European subjects and actors in their content so that national actors in different countries can identify with a common European identity. The present study is based on in-depth interviews with nine Brussels correspondents to test this claim in the case of Turkey. The interview findings reveal that, except for the first years of the negotiations, there is generally a Europeanization trend in Turkey that is irrelevant to the EU. Between 2005 and 2007, the interest shown to the EU administration and other European countries decreased and they lost their legitimacy in the news. On the other hand, it is found that European news is designed to prioritize national interests and sensitivities in every period. For this reason, the language used has often been confrontational and negative. This situation has strengthened the tendency of Euroscepticism especially after 2011. The study reveals that European journalism in Turkey does not contribute to a holistic understanding of Europeanness, namely identification, on the contrary, it triggers alienation from Europe.

Keywords: Europeanisation, European journalism, De-Europeanisation, Brussels

Erkmen Ö (2022). Brüksel Muhabirlerinin Gözünden Türkiye'nin "Avrupalılaşma-ma-sı": 450 Müzakerelerin İlk 10 Yılında Avrupa Haberciliğine Dair Değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 46(2),449-476.

correspondents, Europeanisation of public sphere

Giriş

Avrupa Birliği'nin (AB) hareket ve politika alanlarını geliştirerek derinleşme dönemine girdiği 1990'lardan beri, Birliğin kurum ve politikalarının üye ve aday ülkelerde yarattığı etkiler tartışılmaya başlamıştır. Özellikle 2004'te beşinci genişlemesi ile Birliğe on yeni üyenin katılması, Avrupa bütünleşmesi üzerine siyasi ve akademik tartışmaları da hareketlendirmiştir. Bu dönemde, önceleri uluslararasılaşma veya küreselleşme gibi kavramlarla ifade edilen siyasal gelişmeleri açıklamak için Avrupalılaştırma yeni bir anahtar kavram ve çalışma alanı olarak öne çıkmaya başlamıştır. Uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, karşılaştırmalı hukuk gibi farklı disiplinlerden beslenen Avrupalılaştırma çalışmaları, kavrama değişik perspektiflerden yaklaşmaktadır. Örneğin siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplinleri bağlamında Avrupalılaştırma kavramı genellikle, AB hukuku ile politikalarının ulusal düzenlemeler üzerindeki etkisini ve siyasi kültürdeki uzun vadeli değişimi açıklamak üzere kullanılmaktadır. İletişim bilimleri perspektifinden ise kavram, bunlarla birlikte bir sosyal değişim ve bütünleşme hikâyesi olarak, Avrupa'nın anlatısal inşasını da içermektedir. Buna göre, ulusötesi bir Avrupa toplumunun mümkün olup olmadığı da Avrupalılaştırma çalışmalarının konusunu oluşturmaktadır (Trenz, 2015).

Aslında Avrupalılaştırma çalışmaları birinci genişlemenin gerçekleştiği 1970'lerin ilk yarısında başlamışsa da, 2000'lerin başından itibaren çalışmalar dikkate değer biçimde artmıştır (Featherstone, 2003). Dyson ve Goetz'ün (2002) ikinci nesil olarak nitelendikleri bu çalışmalar, öncekilerin aksine AB'nin üye/aday ülkelerle olan ilişkilerini tek yönlü ve hiyerarşik kabul etmez. Avrupalılaştırmanın sadece yukarıdan aşağıya ve kurumsal düzeyde değil, aşağıdan yukarıya, yatay ve dikey boyutlarla da gerçekleşebileceğini öne sürerler. Bu doğrultuda sürecin ulusal siyasi konuları, politika alanlarını ve kurumsal dinamikleri olduğu kadar fikirler, değerler, görüşler ve kimlikleri nasıl etkilediğini de incelemektedirler.

Bu yaklaşım Avrupalılaştırmanın, Avrupa ülkelerinin birbirine yaklaşması sonucunda bir ortak kamusal alanının ortaya çıkması ve yurttaşların bu yapıyla özdeşleşerek ona ve ulusötesi bir Avrupa toplumuna ait hissetmesi olarak kabul edilmesini de desteklemiştir. Söz konusu kamusal alanın kendini özgün bir Avrupa kamusal alanı olarak gösterebileceği gibi, ulusal kamusal alanların iletişim yoluyla Avrupalılaştırması şeklinde de gerçekleşebileceği kabul edilmektedir. Anamlı bir iletişimin tesisinde tarafların karşılıklı olarak birbirlerinden haberdar olması; kamusal alanın oluşumunda ise, tarafların birbirlerini tartışmanın meşru katılımcıları olarak görüp benimsemeleri ön

451 Erkmen Ö (2022). Brüksel Muhabirlerinin Gözünden Türkiye'nin "Avrupalılaştırma-ma-sı": Müzakerelerin İlk 10 Yılında Avrupa Haberciliğine Dair Değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 46(2),449-476.

koşullardır (Habermas, 1984, 1987). Bu doğrultuda, ulusal kamusal alanların Avrupalılaşması da, bunların ulusötesi etkilere açıklıkları ve diğer Avrupalı aktörleri ulusal tartışmaların meşru katılımcıları olarak kabul etmeleri ile ilişkilendirilmektedir (Risse, 2002; Van de Steeg ve Risse, 2010). İletişim bilimleri perspektifli pek çok çalışmanın (Van de Steeg vd., 2003; Koopmans ve Erbe, 2004; Trenz, 2004; Pfetsch vd., 2008) odak noktasını da oluşturan bu yaklaşıma göre ulusal kamusal alanların Avrupalılaşması sürecinde medyanın önemli bir rolü vardır. Buna göre ulusal medya Avrupalı konu ve aktörlere odaklanmak, diğer Avrupa ülkelerinde gerçekleşen olaylara yer vermek ve bunları ülkenin çıkarlarının ötesinde bir perspektiften yapmak suretiyle Avrupa kamusal alanının oluşumuna katkı sunacaktır (Cremonesi vd., 2019). Örneğin Risse (2002: 7) Avrupalılaşmayı dört göstergeyle ilişkilendirmektedir. Bunlar (i) Avrupalı yazar/konuşmacıların medyada yer alan ulusal kamusal tartışmalara katılımı, (ii) “Yabancı” Avrupalı medyanın ulusal kamusal alanda temsil edilme ve tartışmalarda meşru söz hakkı sahibi olarak kabul edilme derecesi, (iii) Dış aktörlerin ulusal tartışmalarda ve medyada meşru söz sahipleri olarak anılma derecesi ile (iv) Ulusal kamusal alanların birbirini takip etmesidir.

Brügermann vd. de (2006) dört benzer gösterge önerir: (i) incelenen ülkeden Avrupa’daki yönetimin ne kadar ve nasıl izlendiği, (ii) söz konusu ülkeyle diğer Avrupa ülkelerinin karşılıklı olarak birbirlerini ne kadar takip ettikleri, (iii) aktörlerin karşılıklı olarak diğer ülkelerdeki ulusal tartışmalara ne kadar katıldığı ile (iv) ortak bir Avrupa fikriyle ne kadar özdeşleşme sağlandığı. Bunlardan ilki (yönetimin izlenmesi), haberde AB aktör, kurum ve uygulamalarına ne kadar yer verildiği ile ilgilidir. Haberin konusunun veya ana kaynağının bunlardan biri olduğu durumlar yönetimin izlendiğinin göstergesi kabul edilmektedir. Karşılıklı takip, haberde diğer Avrupa ülkelerinden bahsedilmesi, fikir-alışverişi ise haberde Avrupalı aktörlerden direk veya dolaylı alıntılar yapılması şeklinde kendini göstermektedir. Avrupalı aktörlerin haberlere katkısı yükseldikçe, kamusal alanın diğer alanlardan gelen fikirlere açık olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Son olarak Avrupa ile özdeşleşme, Avrupa kimliğinin benimsenmesi ve ulusaşırı bir iletişim topluluğunun oluşumu (Risse, 2003; Risse ve Van de Steeg, 2003) tartışmalarıyla ilişkilendirilebilir. Haberde “Avrupalılar” diye bir kolektif bütünden bahsedilmesi, Avrupa kimliğinin tanındığının; haberde “biz-onlar” ayrımı yapıp yapılmadığı da bu Avrupalı kimliğe ait hissedilip hissedilmediğinin göstergesi kabul edilmektedir.

Uluslararası çalışmalarda Avrupa kamusal alanının inşası veya ulusal kamusal alanın Avrupalılaşması süreçlerinde medyanın rolünün sıklıkla tartışıldığı görülse de, Türkiye’de bu konuya yönelik akademik ilgi kısıtlıdır. Avrupalılaşma

literatürü daha çok uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, kamu yönetimi veya hukuk gibi disiplinlerde yoğunlaşmakta ve birkaç istisna dışında çalışmalarda medya tamamen göz ardı edilmektedir. İletişim ve medya çalışmalarında ise daha çok, uyumlaşma çerçevesinde Türkiye'nin medya politikalarında yaşanan değişime veya Birliğin medyadaki temsiline odaklanıldığı ve genellikle Avrupalılaşma kavramına gönderme yapılmadığı görülmektedir. Hâlbuki Türkiye'de AB hakkındaki birincil haber kaynağı (Özsöz vd., 2015) olan medya, AB İletişim Stratejisi'nde² siyasi ve sosyo-ekonomik dönüşümün toplumsal tabana yayılması bakımından önemli bir ortak olarak nitelenmektedir. Bu nedenle normatif bir bakış açısıyla Avrupa haberciliğinin Türkiye'nin Avrupalılaşma sürecinde etkin bir rol oynayacağı düşünülebilir. Hal böyleyken, konuyu inceleyen az sayıdaki çalışmada medyanın daha çok Avrupa'dan uzaklaşmayı tetikleyen etkilerinin vurgulanıyor oluşu dikkat çekicidir. Örneğin Arsan'ın Brüksel'de Macar, Yunan (2006) ve Türk (2007) muhabirle gerçekleştirdiği görüşmelerin sonuçlarını aktardığı çalışmaları, kültürel arka planları ile bireysel aidiyet duygularının muhabirlerin profesyonel faaliyetlerini etkilediğini, gazetecilerin genellikle ulusal hassasiyetler çerçevesinde haber yaptıklarını ortaya koymuştur (2006: 201). Türk gazetecilerle yapılan görüşmeler ayrıca, Türkiye'de medya kuruluşlarının AB'nin iç meselelerinden ziyade Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren konuların haberleştirilmesi yönünde talep ve baskıda bulduklarına işaret etmektedir (2007). Arsan bu nedenlerle "gazetecilerin pratiklerine baktığımızda henüz Avrupalılaşmanın veya ortak Avrupa kamusal alanının izlerini yakalamanın mümkün olmadığını" belirtmektedir (2006: 199). Keza Toker de (2011) Türkiye'nin Avrupalılaşmasında medyanın rolünü tartışmak üzere, kamusal alandaki farklı aktörlerin medyada temsil edilen AB konusundaki iddialarını analiz etmiştir. Popüler ve ciddi basından üç farklı gazetenin 1999-2005 arasındaki sayılarından 1228 iddiayı analiz ettiği çalışma, haber içeriklerinde ve fotoğraflarda AB aktörlerine göre ulusal aktörler veya Avrupalı ulusal aktörlerin daha görünür olduğunu ve konuların daha çok ulusal bakış açısıyla haberleştirildiğini ortaya koymaktadır. Buna göre incelenen dönemde Türkiye medyasında ulusal aktörleri merkeze alan bir Avrupalılaşmadan bahsedilebileceği ve yatay Avrupalılaşmanın dikey Avrupalılaşmaya göre daha sık görülen bir durum olduğu³ sonucuna varmıştır (2011: 147). Yazar ayrıca medyanın da, haberlerde genellikle AB'yi olumsuz yansıtarak ve ulusal çıkar kavramını öne sürerek, üyelik sürecini marjinalleştiren yeni bir aktör olarak konumlandığını iddia etmektedir (2011: 195).

Taşkent-Erkmen de (2014) Toker'le benzer şekilde kamusal alanın Avrupalılaşması sürecinde medyanın rolünü; sağ-muhafazakâr, merkez ve sol görüşlere sahip üç ulusal gazetede 2005-2012 arasında yayınlanmış Avrupa haberlerinin içerik

453 Erkmen Ö (2022). Brüksel Muhabirlerinin Gözünden Türkiye'nin "Avrupalılaşma-ma-sı": Müzakerelerin İlk 10 Yılında Avrupa Haberciliğine Dair Değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 46(2),449-476.

analiziyle birlikte, Brüksel muhabirleriyle yapılan görüşme bulgularından hareketle tartışmaktadır. Yazar Türkiye’de ulusal gündem yoğun olduğunda Avrupa haberlerinin ikinci planda kaldığını, haberlerin yapım sürecinde ulusal perspektifin terk edilmediğini, haberlerde kullanılan dilin çoğunlukla çatışmacı ve olumsuz olduğunu, Avrupalılar olarak bütüncül bir kimlikten de çatışmacı söylem dâhilinde biz-onlar ayrımının vurgulamak üzere bahsedildiğini tespit etmiştir. Buna göre incelenen dönemde, “kamuoyunun ortak bir Avrupa iletişim topluluğuna dâhil edilmesi ve kendini Avrupalı olarak tanımlaması konusunda medyanın herhangi bir çabası veya katkısı” olmadığı (2014: 255) ve kamusal alanda zaman zaman değişen yoğunlukta yatay ve dikey Avrupalılaşıma eğilimleri gözlemlense de tam bir Avrupalılaşımdan bahsedilemeyeceği sonucuna varmıştır (2014: 257).

Sağlam ise (2018) merkez, sol ve sağ-muhafazakâr eğilimlerde tanımladığı beş ulusal gazetenin Türkiye-AB ilişkilerini köşe yazılarında nasıl ele aldığını incelemiş ve gazetecilerin konuya yaklaşımlarının okuyucuların AB algısı ve Türkiye’nin AB’ye tam üyelik sürecini destekleme eğilimini nasıl etkilediğini anlamak üzere de, 300 katılımcıyla bir anket gerçekleştirmiştir. Araştırma medyanın AB konusundaki tartışmaların şekillenmesi ile yurttaş tutum ve kanaatlerinin oluşmasındaki etkinliğinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular içeriklerinde Avrupa’daki yabancı düşmanlığı ve ırkçılığın yükselişine dikkat çeken, “güçlü Türkiye” vurgusuyla Birliğin Türkiye’nin yükselişinden rahatsız olduğu fikrini savunan, ilişkilerde haklı Türkiye ile haksız AB karşıtlıklarına sıklıkla yer veren sağ muhafazakâr ve merkez medya okurlarının AB üyeliğine desteğinin de düşük olduğuna işaret etmektedir. Bu doğrultuda, gazetelerin ürettikleri içeriklerle okuyucuların Avrupa’dan uzaklaşmasına katkı sundukları söylenebilir.

Medyanın Avrupa’dan uzaklaşma eğilimini pekiştirdiğinden bahseden bir diğer güncel çalışma da Çoban-Oran’a aittir (2021). Yazar 2002-2007 arasında Türkiye’de Kemalist, popülist-ana akım, İslamcı ve liberal-çoğulcu olarak nitelediği farklı siyasi eğilimlere sahip dört ulusal gazetenin millet ve kimlik kavramlarını haberlerinde nasıl temsil ettiğini incelemiştir. Çalışma eğilimleri ne olursa olsun gazetelerin farklı biçimlerde Türkiye’de bir Avrupa kimliğine aidiyet duygusu pekiştirmek yerine, Avrupa’dan uzaklaşmayı tetiklediğini ortaya koymaktadır.

Mevcut çalışma da benzer şekilde, Türkiye’de kamusal alanın Avrupalılaşması (Risse 2002; Brügermann vd., 2006) sürecinde basın rolünü Brüksel muhabirleriyle yapılan derinlemesine görüşmelerden hareketle tartışmaya

açmakta; yapılan analizlerde ise Brügermann vd.'nin göstergelerinden faydalanmaktadır. Görüşmelerde katılımcılara müzakerelerin ilk 10 yılında, Avrupa haberciliği pratiklerine dair deneyimleri sorulmuştur. Haberlerin gündemdeki yeri, haberlerde yer verilen aktörler gibi göstergelerden hareketle medyanın kamusal alanın Avrupalılaşması sürecine olası katkıları sorgulanmıştır. Görüşmelerde ayrıca, ülkenin AB politikasındaki değişimlerin Avrupa haberciliğini nasıl etkilediği ve bu değişimlerin Avrupalılaşma sürecine yansımaları da anlaşılmaya çalışılmıştır. Makale Türkiye-AB ilişkilerinde bir dönüm noktası olmasına rağmen medya çalışmaları alanında ihmal edilmiş 2005-2015 yılları arasını, yine fazla ele alınmamış kamusal alanın Avrupalılaşması kavramı çerçevesinde irdelemekte ve literatüre disiplinler arası bir katkı sunmaktadır.

Türkiye’de Avrupalılaşma Tartışmaları

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren yüzünü Batı’ya dönük tutmuş, batı ülkeleri ve oluşturdukları kurumlarla stratejik ilişkiler geliştirilmiştir. Bu doğrultuda, Türkiye’nin AB ile olan ilişkisi de Temmuz 1959’da Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun kuruluşundan kısa süre sonra yapılan üyelik başvurusuyla başlamıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında yaşam tarzı ve kültürde modernleşmeyi ifade eden Avrupalılaşma kavramı, bu tarihten itibaren Topluluğa katılım hedefini de içermeye başlamış, 1990’ların başından bu yana ise genel olarak bu çerçevede tartışılmıştır. 1999 Helsinki Zirvesi’nde adaylık statüsünün kabulü, katılım hedefinde somut ve açık bir dönüm noktası olmuştur. 1999 bu nedenle, Türkiye’nin Avrupalılaşması üzerine yapılan pek çok akademik çalışmada (Tocci, 2005; Aydın ve Akgül-Açıkmeşe 2007; Müftüler-Baç ve Gürsoy 2010; Ökten-Sipahioğlu, 2017; Özçelik, 2019; Çoban-Oran, 2021) Avrupalılaşma sürecinin başlangıcı kabul edilmektedir.

Bu çalışmalarda sürecin aşamaları farklı kavramlarla ifade edilse de, kronoloji benzerdir. Örneğin Ökten-Sipahioğlu’nun (2017) yüksek Avrupa koşulluluğu⁴ olarak betimlediği 1999-2005 yılları arasını Özçelik (2019), biraz da uzatarak, iki farklı döneme bölmektedir. Yazar Ortaklık Belgesi’ne istinaden ilk Ulusal Programın kabul edildiği, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) AB Uyum Komisyonu’nun kurulduğu 1999-2002 yılları arasını “Demokratikleşme olarak Avrupalılaşma (*Europeanisation as democratisation*)” dönemi olarak nitelirmektedir. Bu dönemi, 2002’de Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) iktidara gelmesiyle birlikte uyum paketlerinin uygulamaya konulduğu “ön-Avrupalılaşma (*proto-Europeanisation*)” (2002-2008) döneminin izlediğini belirtmektedir.

455 Erkmen Ö (2022). Brüksel Muhabirlerinin Gözünden Türkiye'nin “Avrupalılaşma-ma-sı”: Müzakerelerin İlk 10 Yılında Avrupa Haberciliğine Dair Değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 46(2),449-476.

3 Ekim 2005'te tam üyelik müzakerelerine başlanması süreçteki bir diğer dönüm noktasıdır. Müzakere Çerçeve Belgesi ve AB Müktesebatına Uyum Programı uyumlaşma çalışmalarına ivme kazandırmışsa da; Gümrük Birliği Ek Protokolü'nün uygulanmasına yönelik tartışmalar ise kısa sürede müzakereleri sekteye uğratmıştır. 2005-2010 arasında 35 müzakere faslının ancak 13'ünde müzakerelere başlanabilmiş, sadece bir fasıl ise geçici olarak kapatılabilmektedir. Müzakerelerin fiilen durduğu 2010 sonrası sayılan nedenlerle literatürde, "Avrupa'dan uzaklaşma (*de-europeanisation*)" dönemi olarak nitelenmektedir.

Avrupa'dan uzaklaşmada müzakerelerin çıkmaza girmesi kadar, 2002'de iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) AB'ye yönelik tavır değişikliğinin de etkisi vardır (Düzgüt ve Kaliber, 2016). Nitekim iktidarının ilk yıllarında AB müktesebatını siyasi dönüşüm için bir fırsat ve sonraki seçimler için bir koz olarak değerlendiren ve Avrupalılaştırma eğilimini sahiplenmiş görünen AKP, 2005 sonrasında reformları gittikçe yavaşlayan şekilde ve seçici olarak gerçekleştirmeye başlamıştır. Yine bu dönemde Fransa, Almanya ve Avusturya gibi ülkelerin Türkiye'nin üyeliği karşısındaki olumsuz tutumları da, kamuoyu nezdinde Avrupa şüpheliğinin (Trenz, 2015) yükselişe geçmesine neden olmuştur. Birliğin Türkiye'yi dâhil etme konusundaki samimiyeti sorgulanırken, AB üyeliğine yönelik destek ve ilgi de azalmıştır (Aydın ve Esen, 2007; Akgün vd., 2011; Özsöz vd., 2015). Nitekim Avrupa Komisyonu'nun düzenli olarak gerçekleştirdiği Eurobarometre anketleri de AB'ne güven oranının 2005'te %41 seviyesinden (Eurobarometre63, 2005) 2013'te %35'e gerilediğini (Eurobarometre80, 2013) göstermektedir.

Ökten-Sipahioğlu tüm bu gelişmelerin ışığında AKP'nin 2011'deki üçüncü seçim zaferi sonrasında, Türkiye'nin Avrupa'dan uzaklaşma döneminin başladığını ifade etmektedir. Gerçekten de bu tarihten sonra, siyaset sahnesindeki yerini sağlamlaştırmış bulunan parti, seçim programını da oluşturan -cumhuriyetin 100. yılı-2023 hedeflerini içeren "yeni Türkiye" vizyonuna (Karakuş ve Pazarbaşı, 2011) yönelmiştir. 2018'de milliyetçi islamcı AKP-MHP koalisyonunun Başkanlık Hükümet Sistemi'nin resmen başlaması ile de, 2023 hedefi doğrultusunda tartışmalı muhafazakâr politikaların hayata geçirilmesine odaklanılmıştır. Nitekim 2005-2011 arasındaki İlerleme Raporlarında demokrasi, hukukun üstünlüğü ve temel haklar alanında kaydedilen olumlu gelişmeler sıralanırken, 2011 sonrası dönüşümlerin raporlara olumsuz yansıdığı dikkat çekmektedir (Erhan ve Akdemir, 2016). Bu dönemde Türkiye'deki gelişmeleri eleştiren AB yetkililerine Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın AB müzakereleri hakkında da referandum yapabilecekleri (*BBC Türkçe*, 2017) veya Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun asıl kendi tarihlerine bakmaları gerektiği (*Euronews Türkçe*,

2019) yönündeki çıkışları da ülkenin Avrupa'dan uzaklaşmasının somut göstergeleridir.

Mevcut çalışma, tam üyelik müzakerelerinin fiilen askıya alınmış olduğu⁵, AB'nin diğer dört aday ülkeye pozitif ayrımcılık yaparak Türkiye'yi dışladığının öne sürüldüğü (*Gazetevatan*, 2021), 2010'da ana yasa değişikliğini savunmuş aydınların "yanıldıklarını" dile getirdikleri (Çakır, 2021), Türkiye'nin farklı AB aktörleri tarafından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni ihlal etmekle eleştirildiği ve olası yaptırımların tartışıldığı (*Deutsche Welle Türkçe*, 2021; *Euronews Türkçe* 2021; Timoçin 2021) 2021 Türkiye'sinde, bu kopuşu geriye dönük olarak açıklama çabasının ürünüdür. Bu kapsamda Avrupalılaşma hedefinden Avrupa'dan uzaklaşmaya nasıl geçildiği, hem dönemin en yakın tanıkları olan, hem de yaptıkları haberlerle süreçte aktif rol oynadıkları düşünülen Avrupa/Brüksel muhabirlerinin deneyimlerinden hareketle anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Yöntem

Çalışma Türkiye'de kamusal alanın Avrupalılaşması sürecinde medyanın rolünü, ulusal gazetelerde çıkmış Avrupa haberlerinin içerik analizi ile birlikte, Brüksel muhabirleriyle yapılan görüşmelerin bulgularından yola çıkarak tartışan bir doktora tezinden (Taşkent-Erkmen, 2014) hareketle üretilmiştir. 2005-2015 arasında Brüksel'de çalışmış dokuz⁶ muhabirle gerçekleştirilmiş yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerin tematik analizine (Sarantakos, 2013: 379-380) dayanmaktadır. Katılımcıların tespitinde, Avrupa Komisyonu İletişim Genel Müdürlüğü Akreditasyon masasından temin edilen, ilgili dönemde Türkiye'den bir kurum adına akredite edilmiş gazetecilerin listesi çerçeve alınmıştır. Listede yer alan on dört gazeteci ile irtibata geçilmiş, görüşmeyi kabul eden dokuzu ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bazı katılımcıların çalıştıkları kurumların ve kendi kimliklerinin anonim kalmasına dair talebi doğrultusunda, gazeteciler görüşme sırasına göre Katılımcı 1, Katılımcı 2 şeklinde isimlendirilmiştir. Katılımcılardan beşi ulusal gazetelerde, ikisi televizyon kanallarında, ikisi haber ajansında, biri de çevrimiçi medyada çalışmıştır. Bazıları birden fazla medya kuruluşu için aynı anda haber üretmiştir.

2014 yılı içinde gerçekleştirilen ve ortalama 90 dakika süren görüşmelerde, katılımcılara giriş bölümünde bahsedilen Avrupalılaşma göstergelerini sınamak üzere oluşturulan sorular yöneltilmiştir. Bu şekilde haber konusunun ve kaynakların seçimi, haber dili ve ulusal-Avrupalı bakış açısı ikilemi ile iç/dış politikanın habere etkilerine dair görüş ve deneyimleri sorulmuştur. Görüşme transkriptlerinin detaylı ve tekrar eden okumaları sonucunda, görüşme verisinde tespit edilen önemli kavramlar, benzerlikler ve örüntülerden hareketle

457 Erkmen Ö (2022). Brüksel Muhabirlerinin Gözünden Türkiye'nin "Avrupalılaşma-ma-sı": Müzakerelerin İlk 10 Yılında Avrupa Haberciliğine Dair Değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 46(2),449-476.

(Sarantakos, 2013) analiz için üç tema belirlenmiştir: (i) Avrupa haberlerinin gündemdeki yeri, öncelikli konular ve aktörler, (ii) Haberlerin dili, haberde biz-onlar ayrımı, (iii) “Brüksel’den bildirme”nin sona ermesi. İlk analiz teması Avrupalılaşıma göstergelerinden yönetimin izlenmesi, karşılıklı takip ve fikir alış-verişi; ikinci tema fikir alış-verişi ve Avrupa ile özdeşleşme; son tema ise Avrupa ile özdeşleşme göstergeleri hakkında bulgular barındırmaktadır. Analiz bulguları ayrıca nicel verilerle desteklenerek tartışılmıştır. Katılımcıların Avrupa haberciliğine dair deneyimlerinden yola çıkarak, Türkiye kamusal alanında Avrupalılaşımanın izleri sürülmüş, medyanın Avrupalılaşımaya olası katkıları da sorgulanmıştır.

Brüksel Muhabirlerinin Gözünden Türkiye’nin Avrupalılaşıma Süreci

Avrupa haberlerinin gündemdeki yeri, öncelikli konular ve aktörler

Brügemann vd.’nin (2006) Avrupalılaşıma göstergelerinden yönetimin izlenmesi, Avrupa kurumlarının ve aktörlerinin haberlerdeki görünürlüğü; Avrupa ülkeleri arasındaki karşılıklı takip ve fikir alış-verişi ise haberde Avrupalı aktörlerin haberin öznesi veya kaynağı olarak yer almasıyla ilişkilendirilebilir. Koopmans vd. ilaveten, üye devletlerin işleyişleri Birlik politikalarından olduğu kadar diğer üyelerin iç işlerinden de etkilendiğinden, hükümetlerin kendi politikalarını oluştururken bile komşuları takip etmek durumunda oluşunu yatay Avrupalılaşıma; ulusal aktörlerin AB aktörleriyle arasındaki her türlü iletişimi de dikey Avrupalılaşıma olarak nitelendirmektedir (Koopmans ve Erbe, 2004; Koopmans ve Statham, 2002, 2010). Görüşülen gazetecilerin AB ve Avrupa ülkelerinin hangi durumlarda gündemde yer edindiği, hangi konuların ve aktörlerin daha çok izlendiği ile ilgili paylaşımları, bu doğrultuda bir tema altında toplanmış ve Türkiye kamusal alanında yatay ve dikey Avrupalılaşıma eğilimleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Literatürde bazı çalışmalarda AB’nin satılması zor bir gündem malzemesi olduğu ve manşette/sürmanşette yer almasının zorluğu vurgulanmaktadır (Baisnée, 2003; Hubé, 2003; Trenz, 2008). Nadir olarak manşete taşınan Avrupa haberlerinde ise sansasyonel ve kolay anlaşılır olmaları nedeniyle krizler başarılarından daha görünürdür (Moussis, 2004: 196-201). Haber konularının belirlenmesinde nelerin öncelikli olduğuna dair soruya katılımcıların verdiği yanıtlar bu tespitlerle örtüşmektedir. Görüşülen gazeteciler Türkiye’yi doğrudan ilgilendiren konuların, özellikle çatışma boyutuyla haber değeri taşıdığını belirtmiştir. Mesela Katılımcı 4 Avrupa aktörlerinin Türkiye’ye veya Türkiye’den siyasi aktörlere ders verici nitelikteki, onları eleştiren söylemlerinin mutlaka haber olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı 2 ise AB içindeki veya AB’nin diğer ülkelerle yaşadığı krizlerin de haber değeri taşıdığını eklemiştir:

AB içindeki krizler kavgalar, mesela Almanya ve Fransa arasındaki bir çatışma veya Fransa'nın başına kim geldi gibi büyük haberler de öne çıkabiliyordu. Almanya'daki veya Belçika'daki Türklerin AB ile ilgili dertleri girebiliyordu. Türkiye'yi ilgilendiriyorsa daha büyük görülebiliyordu. Avrupa krizde, Rusya'yla dert yaşıyor o da bir haberdirdi. (Katılımcı 2)

Katılımcıların bu paylaşımları, müzakerelerin ilk yıllarında hem yönetimin hem de diğer Avrupa ülkelerinin izlendiğini ve Avrupalı aktörlerin kamusal tartışmalarda meşru katılımcılar kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Diğer yandan görüşülen gazeteciler bazı Avrupa ülkeleriyle, belli bazı Avrupalı aktörlerin kesinlikle ve her zaman haber değeri taşıdıklarını, hatta Birlik temsilcilerinden bile fazla ilgi gördüklerini belirtmişlerdir. Gazetecilerin öne çıkardığı bu aktörler Fransa'nın eski Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy ile Almanya Şansölyesi Angela Merkel'dir:

Sarkozy'nin yaptığı bir açıklama, AB Konseyi Başkanı Van Rompuy'dan daha fazla ses getiriyor. Türk toplumuna sorun Sarkozy kimdir, Van Rompuy kimdir diye. Van Rompuy AB'nin en tepesindeki adam, aktiftir pasiftir tartışılır ama Obama'nın muadili diye düşünülmesi gereken kişi. Ama kimse bilmiyor onu. Ama Sarkozy, içimiz dışımız Sarkozy. Merkel biraz daha düşük ama o da girer. (Katılımcı 3)

Katılımcıların deneyimleri dünyada ve Türkiye'de Avrupa haberlerinin içerik ve temsil biçimlerine yönelik yapılan başka araştırmaların bulgularıyla da örtüşmektedir. Örneğin Wilke ve Heimprecht (2011) Amerika, Yakın Doğu ve Asya'da yapılan Avrupa haberlerinin büyük çoğunluğunun Birleşik Krallık, Fransa, Almanya hakkında olduğunu belirtmektedir. Taşkent-Erkmen (2014) de benzer şekilde, Türkiye'de yapılan haberlerde Almanya, Fransa ve İngiltere ile ilgili konu ve aktörlerin çoğunlukta olduğunu tespit etmiştir. İncelenen dönemde üye devletleri bağlayan yasal düzenlemeleri kabul etme yetkisini paylaşan Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyi'nde temsilci sayısı olarak da oy ağırlığı olarak da baskın bulunan bu üç ülke⁷, Türkiye medyasında AB'nin siyasi ve ekonomik motoru olarak da nitelenmektedir (*Amerika'nın Sesi*, 2007; Aktar, 2014). Katılımcı 7 durumu "Avrupa'da dengeleri üç ülke belirler. Fransa'yla Almanya birlikte hareket eder, İngiltere'yle de Amerika birlikte" sözleriyle ifade etmiştir. Katılımcı 2 ise Sarkozy ve Merkel'in öne çıkmalarını, büyük ülkelerin başkanları olmalarından ziyade, Türkiye'ye dair olumsuz tavırlarına bağladığını "Rumlar ve Yunanistan ile ilgili haberler hep girdi. Sarkozy Türkiye'den nefret ettiği için, onun başına gelen kötü olaylar hep girdi. Bir tür ilahi adalet duygusuyla. Merkel de öyle" şeklinde belirtmiştir.

459 Erkmen Ö (2022). Brüksel Muhabirlerinin Gözünden Türkiye'nin "Avrupalılaştırma-ma-sı": Müzakerelerin İlk 10 Yılında Avrupa Haberciliğine Dair Değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 46(2),449-476.

Yapılan görüşmeler, bütün katılımcıların haberlerinde sıklıkla Avrupalı kurum ve aktörlere yer verdiğini, bunların Türkiye'nin gündemi hakkındaki görüş ve tepkilerinin özellikle izlendiğini göstermektedir. Katılımcıların beşi (Katılımcı 1, Katılımcı 3, Katılımcı 5, Katılımcı 6, Katılımcı 7) bunlarla birlikte Türkiye'deki gelişmelere yönelik değerlendirmeleri içeren Komisyon ve Parlamento raporlarının da mutlaka haber olduğunu vurgulamıştır. Diğer yandan Katılımcı 8 ise AB'nin kendi meselelerinin kamuoyu nezdinde haber değeri taşımadığını "Türkiye'yi ilgilendirmese AB ilgi çekmiyordu... AB'nin kendi iç haberleri, kararlar çok fazla ilgi çekmiyordu" sözleriyle ifade etmiştir. Katılımcıların yönetimin -Türkiye ile olan ilişkileri çerçevesinde de olsa- izlendiğine dair bu paylaşımları, müzakerelerin ilk yıllarında yukarıdan aşağıya bir dikey Avrupalılaştırmanın varlığına işaret etmektedir. Diğer yandan Almanya, Fransa ve Yunanistan başta olmak üzere diğer ülkelerin takip ediliyor oluşu da, aynı dönemde karşılıklı takip ve fikir alışverişi şeklinde kendini gösteren yatay bir Avrupalılaştırma eğiliminin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Haber kaynaklarına dair tercihleri sorulduğunda ise bütün katılımcıların Türkiye'den kaynaklardan ziyade Avrupalı aktörlere öncelik verdiği anlaşılmaktadır. Örneğin Katılımcı 5, Türkiye'nin Brüksel'deki temsilcilerinden ziyade AB Komisyonu ve AB Konseyi gibi kaynakların kendisi için birincil kaynaklar olduğunu, Katılımcı 3 ise Türk bürokratların ve diplomatik temsilcilerin haberin birincil kaynağı yerine bir teyit mekanizması olarak işlev gördüklerini belirtmiştir. Bu yönelimin nedenleri sorgulandığında katılımcılar yabancı bürokratları siyasi kültürleri gereği daha şeffaf, objektif ve güvenilir bulduklarını vurgulamıştır. Aksi yönde görüş bildiren Katılımcı 1 ise, aynı AB görevlisinin aynı konuda birbirinden farklı gazetecilere çok farklı cevaplar verdiği durumlar tecrübe ettiğini, bazen en doğru kaynak o olduğu için değil, AB'nin ciddiyetsizliğini anlatmak için de bu kaynaklara haberinde yer verebildiğini belirtmiştir.

Görüşülen gazeteciler ayrıca AB'nin daha önce müdahil olduğu alanlarda içeride bir gelişme olduğunda da, haberde devamlılık açısından AB aktörlerine yöneldiklerini eklemiştir. Örneğin Katılımcı 4, AB'nin özellikle 2007 sonrasında Türkiye'de muhalefetin yerini aldığını, bu yüzden Türkiye'nin iç meseleleri söz konusu olduğunda bile AB aktörlerinin reaksiyonlarının önemli olduğunu belirtmiştir:

2007-2008'e kadar AB muhalefeti reformların önünde engel olarak görüyordu. Ama ne zaman ki AKP'nin gerçek yüzü ortaya çıktı, takke düştü kel göründü, o zaman muhalefetin seslendirmesi gereken şeyleri muhalefetle beraber AB seslendirmeye başladı. Türkiye'de adam gibi bir muhalefet olmadığı için AB

muhalefet yapıyor gibi gözükte. Türkiye’de muhalefet hep Erdoğan üzerinden yapılıyor, bir programı yok. Varsa da biz bilmiyoruz. AB öyle değil. AB bir proje, bir vizyon, bir süreç. (Katılımcı 4)

Katılımcı 2, Katılımcı 6 ve Katılımcı 8 ise AB bürokratlarının genel ve teknik açıklamaların haricinde bilgi vermekten kaçındıklarını, Parlamento’nun kaynak açısından daha erişilebilir olduğunu vurgulamıştır. Katılımcı 3 Parlamento’da dahi Avrupalı kaynakların tercih edilmesini okuyucuların Avrupalı kaynakları daha çok ciddiye almasıyla gerekçelendirmiştir:

Türk asıllılara ulaşmak en kolay. Ama en son kertede Türk asıllı parlamentere giderim. Eğer konu direk kendisiyle ilgili değilse. Genel bir konuya Avrupalı bir parlamentere ulaşmaya çalışırım... Çünkü Türkiye’deki algı, bu bizim oğlan/kız zaten (...) Söylediği de o yüzden havada kalıyor. Avrupalı birinin bir şey söylemesi, Türk asıllı Avrupalı birine göre daha etkili oluyor. (Katılımcı 3)

Gazetecilerin haber kaynaklarını seçme motivasyonları değişiklik gösterse de, görüşme bulgularından Türkiye’de AB aktörlerinin kamusal tartışmalarda meşru söz sahipleri kabul edildikleri sonucunu çıkarmak mümkündür. Yönetimin izlendiğinin de bir göstergesi olan bu çıkarım aynı zamanda dikey Avrupalılaşmaya işaret etmektedir.

Haberlerin dili, haberde biz-onlar ayrımı

Brügemann vd.’nin (2006) Avrupalılaşma göstergelerinden Avrupa ile özdeşleşme eğilimi; kimliklerin tanınması yani haberlerde bütün bir kimlik olarak Avrupalılardan bahsedilmesi veya aidiyet hissi yaratılması, yani haberlerde biz-onlar ayrımının yapılmaması şeklinde kendini göstermektedir. Benzer şekilde, haberlerin olumlu, olumsuz veya tarafsız bir içeriği oluşu da (De Vreese vd., 2006: 486) Birlik ile oluşan özdeşleşme hakkında fikir vermektedir.

Taşkent-Erkmen’in çalışması (2014) müzakerelerin ilk dönemindeki üyelik tartışmalarına ilişkin haberler istisna olmak üzere, Avrupa haberlerinde belirgin bir tavır takınıldığı durumlarda kullanılan dilin olumludan çok olumsuz olduğunu ortaya koymaktadır. 2010’dan itibaren ise, müzakerelerle ilgili haberlerde bile “üye olmak isteyen Türkler olarak tanımlanan biz karşısında, bu üyeliği engellemek için türlü çifte standartlara başvuran, ikiyüzlü Avrupalılar”; Avrupalı aktörlerin Türkiye’nin iç meseleleri hakkındaki yorumlarını aktaran haberlerde ise, “Türkleri haksız yere eleştiren Avrupalılar” ayrımları çok görünürdür. Yazar ulusal siyasetteki söylem değişimine paralel şekilde haberlerin dilinin de sertleştiğini belirtmektedir. Görüşülen gazetecilerin paylaşımları, bu

461 Erkmen Ö (2022). Brüksel Muhabirlerinin Gözünden Türkiye'nin “Avrupalılaşma-ma-sı”: Müzakerelerin İlk 10 Yılında Avrupa Haberciliğine Dair Değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 46(2),449-476.

bulguları desteklemektedir. Örneğin Katılımcı 6 ve Katılımcı 7, Fransa'nın Ermeni soykırımını yasa tasarısının veya Almanya'nın Türkiye'ye imtiyazlı ortaklık önerisinin tartışıldığı dönemde haberlerde Avrupalı kimliğinin bu ülkeler özelinde "ikiyüzlü, vefasız ve tutarsız" gibi sıfatlarla kullanıldığını ifade etmiştir. Katılımcı 7 ayrıca kriz dönemlerinde ulusal siyasete yönelik çıkışların hem taraflar arasındaki yakınlaşmayı sekteye uğrattığını hem de gazetecilerin işlerini yapmasını zorlaştırdığını paylaşmıştır. Gazeteci hükümet tarafından kötü ilan edilen bir kişinin, artık haber kaynağı olarak meşruiyeti kalmadığını ve haberde o kişiden faydalanmanın imkânsız hale geldiğini "Ankara'ya sağanak yağsa, Brüksel'e atıştırıyor" sözleriyle vurgulamıştır. Gazetecilere haber dilindeki bu dönüşüme dair görüşleri sorulduğunda Türkiye medyasının ekonomi-politik durumuyla ilgili önemli değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bunlardan en fazla öne çıkanları, ana akım medyanın siyasi iktidarla yakın ilişkiler geliştirmesi nedeniyle bağımsızlığını yitirmiş olması ve ekonomik kaygılarla popülist politikalara aracı olması olarak görülmektedir.

Katılımcı 2 ve 5'in paylaşımları, medyanın özdeşleşme konusuna katkı sunmak bir yana dursun, farklılıkları ve çatışmaları körükleyen bir işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Katılımcı 2 Merkel gibi Türkiye'ye yönelik olumsuz tutumuyla öne çıkan siyasi figürlerden bahsederken, konu her ne olursa olsun, "falanca konuda Türkiye'ye destek vermemişti diye sokuşturuluyor" olduğunu ifade etmiştir. Diğer yandan Katılımcı 5 de, özellikle Avrupa ülkelerinde yaşayan Türkiye kökenli kişileri ilgilendiren haberlerde söylemin daima "etnik yakınlık" temelli olarak Avrupalıdan ayrışan bir "Türklük" kimliği üzerinden kurulduğu ve ajitasyon öğeleri içerdiği eleştirisini getirmiştir: "Diğer Avrupa ülkelerinde bir Türk'ün evi kundaklandıysa, tecavüze uğradıysa, ırkçılardan dayak yediysse, öldürüldüyse... Türklük üzerinden, etnik yakınlık... Onlar bizim soydaşlarımız. Bizi temsil ediyorlar, bizim akrabamız... Biz orada bize yapılmış bir hakaret gibi alırız, genelleme, ajite etme huyumuz var (Katılımcı 5)". Katılımcı 3 gazetelerin haber dillerini ticari kaygılarla bu şekilde kurguladığını belirttiikten sonra, bunun yaratabileceği sıkıntılara da dikkat çekmiştir:

Bazen Ankara'dan o kadar sert açıklamalar yapılıyor ki, oradaki Türklerin elini zayıflatıyorsun, oradaki Türklere yönelik tepkiyi çoğaltıyorsun (...) Ermeni yasası veya Merkel'in bir açıklaması olduğunda, (...) Hollanda'da Vildersen islamofobik açıklamalarına baktığınızda, gazeteler Türk toplumunun duymak istediği şeyler yazıyor, sert yazıyor, ayrıştırıcı yazıyor... Bizdeki anlayış ise şuydu, burada bir Türk toplumu var, bunların komşusu Belçikalı, Hollandalı, Alman. İşyerinde Almanlarla çalışıyor, çocuklar okulda yan yana onlarla. Sen bunları Türkiye hedefli haberlerle dolduruşa getirdiğinde bunlar yan yana yaşayamayacak. (Katılımcı 3)

Benzer şekilde Katılımcı 8 de, Brüksel muhabirlerinin özdeşleşme veya ayrışma noktasında çok etkili olabileceğini, ancak bazı meslektaşlarının bu bilinçten uzak taraflı içerikler ürettiğini ifade etmiştir:

Ulusal bakılması, içerikten çok sansasyonun öne çıkarılması. Bunlar hep AB'nin yanlış tanınması ve hükümetin de bunlardan etkilenecek bambaşka şeyler yapmasına neden olabiliyor.. Türk kamuoyuna yönelik olarak, sözü farklı yorumlama, çarpıtmaya varma noktasına kadar farklı yansıtma, çok gördüm. İlgi çeksin diye biraz eklemeler yapanlar da vardı. (Katılımcı 8)

Katılımcı 4 ise Avrupalılaştırma konusunda en büyük rolün medyaya düştüğünü, ancak mevcut ekonomi-politik yapıyla bu potansiyeli yerine getiremediğini vurgulamıştır:

Halkın kendi gündemi olabilir, onu da medya sağlar. Medya halka ne düşüneceğini söyleyemez, ama hangi konuda düşünebileceğini söyleyebilir. O gündemi yaratma gücü medyanın var. Şöyle düşünün, hükümetin AB gündemi olmasın, ama 4-5 tane kanalın sürekli AB ile ilgili program yaptığını, sürekli AB'den yayın yaptığını, Avrupa'yla ilgili haber yaptığını. Adamlara biz AB'ye neden hala girmiyoruz diye sorulur. Yani baskı kurulur siyasetler üzerinde... Türkiye'de tek bir şeyin değişmesi lazım, bu değiştiği takdirde domino etkisiyle herşey değişir, gündemden siyasete. Medyadaki sahiplik yapısı. (Katılımcı 4)

Katılımcı 2 de bu durumun, Türkiye'de demokrasinin en büyük kayıplarından biri olduğunu düşünmektedir:

Siz bizi istemiyorsanız biz sizi hiç istemeyiz tarzı çıkışlar iç siyasete yönelik politikalar. Şu an pek çok gazetenin yaptığı gibi hükümetin bu tarz söylemlerini aynen haber yapmak da gazetecilik değil, propaganda yapmak. Ben her gazetenin bir AB çizgisi olsun demiyorum ama Türkiye'ye yönelik bir ileri görüşlülüğü olması gerektiğine inanıyorum... Burada önemli olan, halkın çıkarlarını düşünecek ana akım bir medyanın var olması. Ama yıllardır yok. Ve olmadığı için de bizim dördüncü erkimiz sürekli hata veriyor, demokrasi sürekli hata veriyor. (Katılımcı 2)

Çoban-Oran (2021) Türkiye basınındaki Avrupa haberlerine ilişkin yaptığı söylem analizinde, Avrupalılaştırma sürecinin paradoksal bir şekilde, Türkiye'de bir Avrupa kimliğine aidiyet duygusunu teşvik etmek yerine Avrupa'dan uzaklaşmayı kışkırttığını iddia etmektedir. Gerçekten görüşmeler de Avrupa haberlerinin dili vasıtasıyla bir özdeşleşme sağlamanın özel olarak hedeflenmediğini, aksine

463 Erkmen Ö (2022). Brüksel Muhabirlerinin Gözünden Türkiye'nin "Avrupalılaştırma-ma-sı": Müzakerelerin İlk 10 Yılında Avrupa Haberciliğine Dair Değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 46(2),449-476.

haberlerde kullanılan dilin hükümetin iç ve dış politikasından etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bununla da bağlantılı olarak, zaman zaman ve özellikle 2008 sonrası, haberlerin bütünleştirici olmaktan çok ayrıştırıcı bir söylem ürettiği, “Onlar-Avrupalı güçler” olarak bir Avrupa kimliği tanınsa da, bu kimliğin “biz-Türkler”in karşısında konumlandırıldığı anlaşılmaktadır.

Katılımcı 5’in aşağıdaki sözleri, ayrışmanın derinliğini ve ortak bir “biz” duygusunun AB’ye üyeliğin gerçekleşmesi halinde bile gelişmeyebileceğini ifade etmek açısından önemlidir:

Biz AB’ye üye olsak da sadece kâğıt üzerinde ve formalitelerin yerine getirmiş olunması hasebiyle üye oluruz. Yoksa anlayışımız hiçbir zaman değişmeyecek. Her zaman onlar Avrupa’dır, Batıdır. Bazılarına göre gâvurdur, kâfirlerdir bazılarına göre olması gereken muasır medeniyet seviyesidir. Ama biz hep ayrışacağız, bizi ayıran bir çizgi hep olacak. (Katılımcı 5)

“Brüksel’den bildirme”nin sona ermesi

Taşkent-Erkmen (2014), müzakerelerin başladığı 2005’ten 2008’e kadar gazetelerde Avrupa haberinin sayısal olarak görünür olduklarını, ancak 2008 sonrasında haber sayılarının düşme eğilimi gösterdiğini belirtmektedir. 2005-2006 yıllarında gazetelerde ayda ortalama 253 Avrupa haberi görülürken, 2007’de sayı ayda ortalama 220’ye düşmüş, takip eden yıllarda ise 210 civarında seyretmiştir. Katılımcılara gazeteyle haber kabul ettirme süreciyle ilgili deneyimleri sorulduğunda, müzakerelerin yavaşlamasıyla kamuoyunun AB’ye ilgisinin azalması nedeniyle gazetelerinde yer alan Avrupa haberlerinin sayısında azalma olduğunu teyit etmişlerdir. Örneğin Katılımcı 2, özellikle 2007’den itibaren gazeteyle haber sokmanın zorlaştığını ifade etmiştir:

[2004-2005 yıllarında] haber olsun dediğim şey mutlaka giriyordu. Birkaç kere dediğim bir şey haber yapılmadı ve haber büyüdü mesela, bu yaşanmış derslerden dolayı özgürdüm... Ama [2007’nin] sonuna doğru AB konusu gündemden düştüğü için ben de zorlanmaya başladım. Eskiden çok gündemde olacak bir haberle artık ilgilenilmiyordu, bunu beklet diyebiliyorlardı. (Katılımcı 2)

Gazeteciler gazete yönetimlerinin bu tavrıyla hükümetin AB’ye yönelik tutum ve söylemleri arasında doğrudan bir ilişki olduğunu, hükümetin AB politikasındaki dönüşümün nihayetinde Türkiye medyasının Brüksel’deki varlığını da zayıflatan bir ekonomi-politik dönüşüm yarattığını vurgulamıştır. Örneğin Katılımcı 2, Katılımcı 3 ve Katılımcı 5 Avrupa haberlerinin sayısındaki düşüşü, Türkiye’nin

AB ile karşılıklı ilişkilerinin yavaşlamasına bağlamıştır. Katılımcı 3 ayrıca AB sürecinin hükümet tarafından araçsallaştırıldığına, işlevini tamamlayınca da sürece sırt çevrildiğine dikkat çekmiştir:

Kırılma noktası iç politikayla alakalı. Amiyane tabiriyle Erdoğan AB'yi kullandı... 2002'de seçildiğinde kendisine karşı duran YÖK, asker, yargı, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, medya vardı. Onlarla teker teker mücadele etti. Bunu Erbakan'dan farklı olarak yaptı. AB'nin çatsına değil muhteviyatına baktı. Bir dönem Milli Görüş Hıristiyan kulübü düşüncesini savunmuştur, dışarıdan baktığın zaman doğru, üyelerinin hepsi Hıristiyan. Ama Erdoğan içerikteki ifade özgürlüğü, bireysellik, demokratik değer ve normlara baktı. Ben de bunu ülkemde istiyorum, bunu kullanabilirim dedi. AB'yi kullanarak içerideki mücadelesini yürüttü. İki seçim aldı bu durum... Kırılma noktası, AB'ne artık ihtiyaç kalmamış olması. Her söylediğini dikkate almamaya başladı, son kertede sana ne pozisyonuna varıldı. Biz ikimiz de eşitiz, sen onu diyorsan ben de bunu diyorum, hadi bakalım durumuna gelindi. (Katılımcı 3)

Keza Katılımcı 4 de dönüm noktası olarak AKP hükümetinin ustalık dönemi söylemine işaret ederek tespit ve eleştirilerini paylaşmıştır:

2010'a kadar aslında bu iş gitti. 2004'teki 2005'teki gibi güldür güldür olmasa da gitti. İkilili ziyaretler, görüşler, Karma Parlamento Komisyonu toplantıları, raporlar... Bu işin dönüm noktası Brüksel'de olmadı, Türkiye'de oldu. Ne zaman ki ustalık dönemine geçildi Türkiye'de... Usta kimdir? Artık bir işi yapmak için başka kimseye ihtiyacı kalmayan, kendi kendine yapabilecek düzeyde olan kişiye usta deriz. Şimdi AKP'nin, özellikle Başbakan'ın ustalık döneminde kimseye eyvallahı kalmadı. Buna AB süreci de dâhil... Hükümetin ilk yıllardaki, 2005-2006'ya kadarki derdi, bu yolu tamamlamaktan ziyade, bakın biz bunu AB için yapıyoruz, kendimiz için yapıyorsak namerdiz imajı yaratmaktı. Herkesin üzerinde hemfikir olduğu, askerinin de derin devletin de laf edemeyeceği bir süreçti demokratik reformları AB için yaptığınız zaman, buna sivilleşme de dâhil. AB süreci kullanıldı. İyi de oldu fakat devamının gelmesi de arzu edilirdi. Fakat özellikle Fransa, Almanya gibi ülkelerin iç politika meselelerinin de etkisiyle bu iş iki taraftan da "mış gibi" yapılmaya başlandı. (Katılımcı 4)

Katılımcıların değerlendirmeleri, AB sürecinin bir iç politika malzemesi olarak kullanıldığını, bu nedenle müzakerelerin askıya alınmasıyla birlikte yönetimin daha az izlendiğini ortaya koymaktadır. Bu noktada özellikle 2008 sonrasında dikey Avrupalılaştırma ivmesinin düştüğünü söylemek mümkündür. Bununla paralel olarak, gazetelerin Brüksel'de muhabir bulundurma dönemi de

465 Erkmen Ö (2022). Brüksel Muhabirlerinin Gözünden Türkiye'nin "Avrupalılaştırma-ma-sı": Müzakerelerin İlk 10 Yılında Avrupa Haberciliğine Dair Değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 46(2),449-476.

sonlanmış gözükmektedir. Katılımcıların paylaşımları kadar gazetelerin muhabir görevlendirmelerine ilişkin inceleme de, görüşmelerin gerçekleştirildiği 2014 yılında, Brüksel’de TRT ve Anadolu Ajansı (AA) haricinde muhabir bulunduran ana akım medya kuruluşu kalmamış olduğunu ortaya koymaktadır. 35 yıl süreyle Hürriyet gazetesi başta olmak üzere pek çok farklı kurum için “Brüksel’den bildiren” Zeynel Lüle’nin (Yarkent, 2021) ve Sabah muhabiri Duygu Leloğlu’nun 2011’de Türkiye’ye dönmesi, Güven Özalp’in 2013’te Milliyet’ten ayrılması (*Medyatava*, 2013) gibi gelişmeler Avrupa haberciliği açısından önemli kan kayıpları olmuştur. Görüşülen gazeteciler bu durumu, AB’nin gündemdeki öneminin azalması nedeniyle AB’yi sürekli takip edecek bir muhabirin gereksiz görünmeye başlanmasıyla gerekçelendirmiştir. Böylelikle haberlerin ağırlıklı ajans kaynaklı içeriklerden üretildiği, özel haberlerin yapılmadığı bir döneme girilmiştir. Hem ajans hem gazete tecrübesi olan Katılımcı 3, gazetenin işlevinin sadece durum rapor etmek yerine bütüncül bir bakış açısı sunmak olduğunu vurgulayarak durumun Türkiye’nin uluslararası politikası açısından da bir kayıp olduğunu belirtmiştir:

2014 Nisan’ında ajanslar haricinde ulusal gazete olarak sadece Zaman’ın temsilcisi kalmış. Nasıl okumak lazım bu durumu? Gazete yönetimi artık 40 yılda bir, bir ilerleme raporu yayımlanacak diye orada neden 12 ay eleman çalıştırırım diye düşünüyorum (...) Türk medyası açısından büyük bir eksiklik. İddialı gazeteler var, niye Brüksel’e bir temsilci koymuyorsun? Sevelim sevmeyelim dünyadaki birkaç merkezden biri de Brüksel’dir. Sen uluslararası arenada söz sahibi olmak istiyorsan, orada olmalısın... Her şeyi somut ekonomik getiriye indirgememek lazım. Ben ajans için yıllarca freelance çalıştım. Taşıma suyla değirmen nasıl dönecek? Şu anda ajansların yaptığı haber geldi, gitti, tırnak içinde şunu söyledi, bitti o. Hâlbuki ben gazete için haber izleyeceksem, duruşum dinleyişim bakışım farklı, ajans için izleyeceksem farklı. (Katılımcı 3)

Katılımcı 7 ise Brüksel’deki gazetecilik faaliyetlerinin tamamen Ankara güdümlü bir hal aldığını “AA zaten pek çok meseleyi görmezlikten gelmek zorunda kalıyor. Birileri açıklama yapıyor, vermiyorlar. Bazen bir hafta TRT buradaki arkadaşı aramıyor, çünkü biliyorlar ki buradaki toplantıdan iyi bir şey çıkmayacak” sözleriyle aktarmıştır. Katılımcı 4 de özel medya kuruluşlarının Brüksel’den çekilmesini, Türkiye kamusal alanına sunulan haber içerik ve söylemlerinde otomatik bir filtrelemeyle sonuçlandığı için Türkiye açısından endişe verici olarak nitelemiştir: “Avrupalılaştırma konusunda en büyük rol medyaya düşüyor ama şu anda durum sıfır, sıfıra yakın... Brüksel’de tarafsız, her iki tarafı da gösterebilecek kimse kalmadı. Özeller küçülürken devlet büyüdü. Bu bir filtreleme başlattı. AA ve TRT ne yazarsa o geliyor (Katılımcı 4)”.

Gazetecilerin görüşleri, Avrupa haberlerinin hazırlanması sürecindeki bu dönüşümün Türkiye’de Avrupalılaşma üzerindeki olumsuz etkilerine de işaret etmektedir. Brüksel’den bildirme döneminin sona ermesi, Türkiye’deki okuyucuyla buluşan Avrupa haberlerinin giderek daha derinlikten yoksun, olgusal, teknik, tek tipleşmiş ve filtrelenmiş içeriklere dönüşmesine neden olmuştur. Bu durum, hem ülkenin uluslararası politikası açısından bir eksik, hem de Avrupalılaşma konusunda medyanın potansiyel rolünü yerine getirmesi önünde de bir engel olarak görülmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Avrupa bütünleşmesi çerçevesinde Avrupalılaşmanın nasıl gerçekleştiği konusu, 1990’ların ikinci yarısından itibaren farklı disiplinlerden araştırmacıların ilgisini çekmiştir. İletişim çalışmaları literatüründe, süreçte medyaya etkin bir rol biçildiği dikkat çekmektedir. Bu kapsamda ulusal medyanın içeriklerinde Avrupalı konu ve aktörlere yer vererek ulusal kamusal alanların Avrupalılaşmasına katkı sunacağı, bu sayede farklı ülkelerdeki ulusal aktörlerin ortak bir Avrupalılık kimliğiyle özdeşleşebilecekleri iddia edilmektedir. Uluslararası literatürde bu iddiayı farklı ülkelerin örnekleri üzerinden sınavan çok sayıda araştırma bulunsa da, Türkiye’de kamusal alanın Avrupalılaşması konusu bu türden bir akademik ilgi görmemiştir. Medyanın süreçteki rolünü araştıran kısıtlı sayıdaki çalışmada ise, genellikle Avrupa’dan uzaklaşmayı tetikleyen etkilerden bahsedilmektedir. Bununla birlikte konu çoğunlukla yapılmış haberler üzerinden tartışılmış, süreçte etkin bir rolleri ve tanıklıkları bulunan Brüksel muhabirlerinden ise veri kaynağı olarak neredeyse hiç faydalanılmamıştır. Literatürdeki bu boşluğu dolduracak bir katkı sunmak amacındaki mevcut çalışma, Türkiye’de kamusal alanın Avrupalılaşması sürecinde medyanın rolünü değerlendirmek üzere dokuz Brüksel muhabiriyle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerin bulgularına dayanmaktadır. Görüşmelerde gazetecilerin Avrupa haberlerinin yapım sürecine dair deneyimlerini irdelenirken; haberlerde yer alan kişi ve kurumların hangileri olduğu, kaynak seçiminin neye göre gerçekleştiği, çalışılan kurumların Avrupa haberciliğine yaklaşımının nasıl olduğu ve siyasi konjonktürün Avrupa haberciliğine etkilerinin neler olduğu sorularına cevap aranmıştır. Bu soruların cevabı, yatay ve dikey Avrupalılaşma kavramları ile de ilişkili olarak; özellikle yönetimin izlenmesi, karşılıklı takip ile fikir alış-verişi ve özdeşleşme kavramları üzerinden tartışılmıştır.

Görüşme bulguları, Avrupalılaşma göstergelerinden “yönetimin izlenmesi” boyutunun tam üyelik müzakerelerinin başladığı 2005’ten 2007’ye kadar yoğun olarak gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bu dönemde AB politika ve uygulamaları, Türkiye’nin erişmesi gereken önemli bir demokrasi eşiği olarak

467 Erkmen Ö (2022). Brüksel Muhabirlerinin Gözünden Türkiye'nin “Avrupalılaşma-ma-sı”: Müzakerelerin İlk 10 Yılında Avrupa Haberciliğine Dair Değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 46(2),449-476.

kabul edilmiş ve haberlerde de bu şekilde yansıtılmıştır. Bununla uyumlu olarak hem AB aktörlerinin hem de diğer Avrupalı aktörlerin Türkiye'nin üyeliği ve müzakerelerin ilerleyişiyle ilgili görüşlerine haberlerde sıklıkla yer verildiği, bunların Türkiye kamusal alanında meşru katılımcılar olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu nedenle "fikir alışverişi" boyutunun da güçlü olduğu söylenebilir. Türkiye'nin Avrupa hedefine 50 yıllık tarihinde en çok yaklaşmış hissettiği bu dönemde, bu yakınlaşma haberlerin söylemine de yansımıştır ve tam bir özdeşleşme gerçekleşmemiş olsa da, görüşmelerde ayrılıkların/farklılıkların daha az dile getirildiği ifade edilmiştir. Bütün bunlar dikkate alındığında 2005-2007 arasında, Avrupa haberciliği çerçevesinden bakıldığında Türkiye kamusal alanında dikey ve yatay Avrupalılaştırma eğiliminden bahsetmek mümkün gözükmemektedir.

Ne var ki takip eden dönemlerde, siyasal konjonktürdeki değişiklikler Avrupa haberlerinin nicelik ve niteliğine de etki etmiştir. Haberlerin gündemdeki önceliği düşerken, sayısal olarak görünürlüğü de azalmıştır. Görüşmeler özellikle 2008 sonrasında AB kurum ve aktörlerinin önemini yitirdiğini ve kamusal tartışmalarda silikleştiğini ortaya koymaktadır. Bu dönem de dâhil olmak üzere, incelenen zaman aralığında tartışmalara katılımı daha yoğun olan ve kesintisiz kabul gören aktörler genellikle, diğer Avrupa ülkeleri ile bu ülkelerden önde gelen Avrupalı aktörler olmuştur. Dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy ile Almanya Şansölyesi Merkel bu kapsamda en çok izlenen kişilerdir. Görüşme bulguları bu ikisinin, Türkiye kamusal alanındaki tartışmalarda herhangi bir AB kurum veya aktöründen daha meşru katılımcılar olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu noktada 2008 sonrasında dikey Avrupalılaştırma eğiliminin yerini kendini daha çok "karşılıklı takip" boyutunda gösteren bir yatay Avrupalılaştırmaya bıraktığından bahsedilebilir.

Ancak bahsi geçen takip de meşruiyet de koşulsuz ve kesintisiz değildir. Avrupalı aktörler en çok Türkiye ile ilgili tutum ve söylemleri dâhilinde izlenmiştir. Ayrıyeten bu karşılıklı takip sürecinin, bütüncül bir Avrupalılık kavrayışına, yani "özdeşleşme" boyutuna hiçbir katkısı olmadığı anlaşılmaktadır. Görüşülen gazeteciler Türkiye'ye karşı olumsuz tutumlarıyla da öne çıkan Merkel ve Sarkozy'nin yer aldığı haberler başta olmak üzere, haber metinlerinde çoğunlukla olumsuzlukların öne çıkarıldığı belirtilmiştir. Dolayısıyla Türklere haksızlık yapan Avrupalılar teması çerçevesinde, biz-onlar ayrımı da yoğun olarak işlenmiştir. Görüşmeler ayrıca AKP Türkiye siyasetindeki yerini sağlamlaştırdıkça, yönetimi izleme ve karşılıklı fikir-alışverişinin zayıfladığını, bu doğrultuda AB aktörleri ve diğer Avrupalı aktörlerin tartışmalarda meşruiyetlerini yitirdiklerini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda özellikle 2011 sonrası dönemde Avrupa şüpheliği

ve Avrupa'dan uzaklaşma eğilimi güçlenmiştir.

Bu süreçte medyanın işlevsizliğinin etkisi büyüktür. 2010'dan beri uygulanan AB İletişim Stratejisi'nde Türkiye-AB birlikteliğini sürdürülebilir kılmak açısından medyanın önemine vurgu yapılsa da (AB Bakanlığı, 2015) medya kendisinden beklenen bu işlevi yerine getirmekten uzak olmuştur. Katılımcılar bunun temel nedeninin Türkiye medyasının sahiplik yapısı ve popülist yayıncılık anlayışı olduğunda hemfikirdir. Türkiye'de medyanın ekonomi-politiği ve demokrasi ilişkisi üzerine hazırlanmış raporlar⁸ (Kurban ve Sözeri, 2012) sahiplerinin ekonomik/siyasi bağlantı ve kaygıları nedeniyle merkez medyanın, demokratik sistemlerde üstlenmesi gereken rolleri yerine getirmediğini ortaya koymaktadır. Bu durum gazetelerin Avrupa haberciliği yaklaşımlarına da yansımıştır. Görüşülen gazetecilerin beyanları Türkiye'deki medya kuruluşlarının incelenen dönemde hiçbir zaman Türkiye'nin Avrupalılaşması konusunda bir sorumluluk hissetmediğini, tiraj odaklı ve Ankara güdümlü bir habercilik yürüttüklerini ortaya koymuştur. Bu nedenle yapılan haberlerde her zaman ulusal perspektif ağır basmıştır. Özellikle 2008 sonrasında Avrupa haberciliği hükümet temsilcilerinin ve bürokratların ne yapıp söyledikleriyle sınırlı kalmış, yapılan haberler derinlik ve bağlamdan yoksun haberler olmuştur. Görüşme bulgularını, Cremonesi vd.'nin (2019) Avrupa haberlerini ulusal çıkarların ötesinde bir perspektifle yapmak gerektiğine dair vurgusu ışığında değerlendirince, Türkiye'de yapılan Avrupa haberciliğinin kamusal alanın Avrupalılaşmasına katkı sunmadığı sonucuna varılabilir. Katılımcılar bu nedenle hem Türkiye'nin hem de Türkiye medyasının Avrupalılaşma açısından önemli bir fırsatı boşa harcadığını düşünmektedir.

Wessler vd. (2008), ulusal kamusal alanların yatay ve dikey eğilimlerin yoğunluğuna göre dört farklı şekilde Avrupalılaşabileceklerini belirtirler. Bunlardan ilki, yüksek seviyede yatay ve dikey Avrupalılaşmayı bir araya getiren tam Avrupalılaşmadır. Bu, AB yönetiminin yakından izlendiğini, ayrıca Avrupa ülkeleri arasında ortak anlam kalıplarının kullanıldığını ve ulusal kamusal alanlardaki tartışmalara karşılıklı katılım olduğunu ifade etmektedir. İkinci şekil, ulusal olarak parçalara ayrılmış kamusal alanların Brüksel'e ilgi gösterecekleri de birbirleriyle pek fazla ilgilenmedikleri, dikey ağırlıktaki parçalı Avrupalılaşmadır. Avrupalılaşmanın üçüncü şekli, yatay ağırlıktaki AB ile ilgisiz Avrupalılaşmadır. Bu durumda Avrupalı komşular arasındaki iletişim artarak devam etse de, bir bütün olarak AB'ye artık ilgi gösterilmemektedir. Son olarak, ne dikey ne de yatay Avrupalılaşma izi taşımayan, ulusal medyanın hükümetlerinin siyasi yetkilerini AB kurumlarına devrettiği gerçeğine kayıtsız kaldığı durumlar için ise, sınırlı bir kamusal alandan bahsedilmektedir. Daha önce değinilen Avrupalılaşma

469 Erkmen Ö (2022). Brüksel Muhabirlerinin Gözünden Türkiye'nin "Avrupalılaşma-ma-sı": Müzakerelerin İlk 10 Yılında Avrupa Haberciliğine Dair Değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 46(2),449-476.

tanımlarından farklı olarak bu dört şekilde Avrupalılaşıma kavramı bir sürece değil, sürecin sonucunda bahsedilen iki boyutta zamanla ulaşılan Avrupalılaşıma seviyesine işaret etmektedir. Çalışma bulguları 2005-2007 dönemi istisna olmak üzere Türkiye’de genellikle AB ile ilgisiz Avrupalılaşıma olarak nitelendirilen eğilimin ağır bastığını, durumun özellikle 2011 sonrasında sınırlı bir kamusal alana dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

Yatay ve dikey Avrupalılaşıma eğilimlerinin bir arada gözleendiği 2005-2007 yıllarında bile, Avrupalı kimliği ile özdeşleşme veya ortak anlam kalıplarının benimsenmesi gibi durumlar gerçekleşmediğinden, Türkiye kamusal alanında tam bir Avrupalılaşımadan bahsetmek mümkün değildir. Ökten-Sipahioğlu (2017) AKP’nin uzatmalı müzakere sürecini iktidarda kalmak için araçsallaştırdığını ancak kazandığı her bir seçimle iktidardaki yerini güçlendirdikçe, Avrupa ve AB hedefinden uzaklaştığını belirtir. Benzer şekilde Çoban-Oran da (2021), kendini muhafazakâr demokrat olarak niteleyen partinin iktidarının ilk yıllarında AB reformlarından Kemalist devlet geleneğinin dönüştürülmesinde ve iç iktidar mücadelesinde güç kazanmak üzere faydalandığını, bunun da nihayetinde ülkeyi Avrupa’dan uzaklaştırdığını belirtmekte; 2002’den sonra yaşanan gelişmeleri sahte bir Avrupalılaşıma vaadi olarak nitelemektedir. Görüşülen gazetecilerin paylaşımları da bu iddiaları desteklemiştir. 2008 sonrasında iyice güçsüzleşen dikey Avrupalılaşıma eğiliminin, AKP’nin üçüncü seçim zaferini kazanıp politika değişikliklerine gittiği, AB kurumlarının yetki ve tavsiyelerinin dikkate alınmamaya başladığı 2011 sonrasında ise tamamen ortadan kalktığı söylenebilir. Aynı dönemde merkez medyanın Brüksel’den çekilmesiyle, Türkiye kamusal alanına sunulan tek tipleşmiş ve filtrelenmiş haberler de Avrupa’dan uzaklaşma eğilimini pekiştirmiştir.

Müzakerelerin ilk on yılında Avrupa haberciliğine dair değerlendirmeleri aktaran bu çalışma, Türkiye’de medyanın AB ile ilişkilerin seyri ve geleceği üzerine tartışmalardaki katkısının sınırlı ve çoğu zaman olumsuz olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum yurttaşlar açısından karar alma süreçlerini izlemeyi ve süreçlere katılmayı zorlaştırdığı gibi, Türkiye’de bir Avrupalı kimliğiyle özdeşleşmenin ve bir Avrupa kamusal alanına katılımın önündeki en büyük engellerden olmuştur. Müzakerelerin yirminci yıl dönümüne yaklaştığımız şu günlerde ise, Türkiye Avrupa’dan tamamen kopmuş gözükmektedir. Hâlbuki kendi içinde girdiği krize rağmen AB hala dünya siyasetinde etkin bir aktördür ve ülkede yönetimin değişmesi durumunda Türkiye’nin yine Avrupa’ya yönelmesi kaçınılmazdır. Bu durumda medyanın önceki hatalardan ders çıkararak, bütünleşme sürecinde aktif bir rol üstlenmesi, Avrupalılaşıma projesinin hayata geçirilmesi bakımından önemlidir. Çalışmanın bu konuda yapılacak tartışma ve

girişimlere bir kaynak teşkil etmesini umuyorum.

Sonnotlar

1 Bu makale 2014 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı'nda kabul edilen "Avrupa Bütünleşmesi ve Medya: Türkiye'de Kamusal Alanın Avrupalılaşması Sürecinde Basının Rolü" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

2 Avrupa Birliği İletişim Stratejisi (2015). https://www.ab.gov.tr/files/pub/avrupa_birligi_iletisim_stratejisi.pdf. Son erişim tarihi, 6/12/2021.

3 Yatay Avrupalılaşmayı Avrupalı aktörlerin birbirlerine iddia yöneltmesi, dikey Avrupalılaşmayı ise AB aktörlerin ulusal aktörlere veya ulusal aktörlerin AB aktörlerine iddia yöneltmesi şeklinde tanımlamaktadır. Bu ayrım çalışmanın ilerleyen kısımlarında detaylandırılacaktır.

4 AB'ye aday statüsünün kabulü ve müzakerelerin başlamasıyla, Türkiye'de üyelik hedefi doğrultusunda yoğun reform çalışmalarının yapıldığı dönemi kastetmektedir.

5 Türkiye-Avrupa Birliği Kronolojisi, 1959- 2019. https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskileri-kronolojisi_112.html. Son erişim tarihi, 6/12/2021.

6 Tez çalışması için beş görüşme yapılmıştır. Tezin kabulünün ardından, olumlu dönüş yapan dört muhabir ile daha görüşülerek sayı dokuza ulaşmıştır.

7 AB'ye Genel Bakış. AB Rehberleri No 2. https://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf. Son erişim tarihi, 6/12/2021.

8 Media Ownership Monitor. <https://turkey.mom-rsf.org/tr/>. Son erişim tarihi, 6/12/2021.

Kaynakça

Akgün M vd. (2011). *Türkiye'de Dış Politika Algısı*. İstanbul: TESEV Yayınları.

Aktar C (2014). 2014 AB yılı mı?. *Al Jazeera Türkçe*, 6 Şubat. Son erişim tarihi, 6/12/2021.

Amerika'nın Sesi (13/7/2007). AB'de Sarkozy Gerginliği. Son erişim tarihi, 6/12/2021.

Arsan Z E (2006). AB ve Gazetecilik. AB Kamusal Alanının Şekillenmesi: Yunanistan ve Macaristan Örnekleri. (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi.

471 Erkmen Ö (2022). Brüksel Muhabirlerinin Gözünden Türkiye'nin "Avrupalılaşma-ma-sı": Müzakerelerin İlk 10 Yılında Avrupa Haberciliğine Dair Değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 46(2),449-476.

Arsan E (2007). *Turk's ordeal with Europe: EU reporting from the Eye of Brussels Correspondents*. The ECREA-Symposium Equal Opportunities and Communication Rights: Representation, Participation & the European Democratic Deficit, Brussels, Belgium, 11-12 October 2007.

Aydın M ve Akgül-Açıkmeşe S (2007). Europeanization through EU Conditionality: Understanding the New Era in Turkish Foreign Policy. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 9 (3), 263-274.

Aydın M ve Esen A T (2007). A Concluding View from Turkey. İçinde: N Tocci (der), *Conditionality, Impact and Prejudice, IAI-TEPAV Report 9*. Rome: IAI, 129-139.

Baisnée O (2003). Une actualité «invendable»: Les redactions françaises et britanniques face à l'actualité communautaire. İçinde: G Garcia ve V le Torrec (der), *L'Union Européenne et les Médias. Regards croisés sur l'information européenne*. Paris: L'Harmattan, 43-66.

BBC Türkçe (25/3/2017). Erdoğan: AB müzakereleri için referandum yapabiliriz. Son erişim tarihi, 6/12/2021.

Brügermann M vd. (2006). Segmented Europeanization The Transnationalization of Public Spheres in Europe: Trends and Patterns. *TranState Working Papers*, No. 37. Son erişim tarihi, 6/12/2021.

Cremonesi C vd. (2019). The European Union in the media coverage of the 2019 European election campaign in Italy: towards the Europeanization of the Italian public sphere. *Journal of Modern Italian Studies*, 24 (5), 668-690.

Çakır A (2021). Türk aydınlardan 'Yetmez ama Evet' Özeleştirisi. *Voice of America Türkçe*, 4 Ekim. Son erişim tarihi, 6/12/2021.

Çoban-Oran F (2021). The false promise of Europeanisation in Turkey's national identity discourse. *Journal of Contemporary European Studies*.

De Vreese C H vd. (2006). The News Coverage of the 2004 European Parliamentary Election Campaign in 25 Countries. *European Union Politics*, 7(4), 477-504.

Deutsche Welle Türkçe (10/6/2021). Avrupa Konseyi'nden Türkiye'ye Kavala uyarısı. Son erişim tarihi, 6/12/2021.

Erkmen Ö (2022). Brüksel Muhabirlerinin Gözünden Türkiye'nin "Avrupallaşma-ma-sı": 472 Müzakerelerin İlk 10 Yılında Avrupa Haberciliğine Dair Değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 46(2),449-476.

Düzgüt S A ve Kaliber A (2016). Encounters with Europe in an Era of Domestic and International Turmoil: Is Turkey a De-Europeanising Candidate Country?. *South European Society and Politics*, 21(1), 1-14.

Dyson K ve Goetz K (2002). *Germany and Europe: Beyond Congruence, a paper presented at Germany and Europe: A Europeanised Germany?* Conference British Academy

Erhan Ç ve Akdemir E (2016). Türkiye – Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde İlk On Yıllık Muhasebesi (2005-2015). *Bilgi Yaz* 2016, 78, 7-35.

Eurobarometre63 (2005). Eurobarometre 63.4 Avrupa Birliği'nde Kamuoyu, Bahar 2005. Türkiye Ulusal Raporu.

Eurobarometre80 (2013). Standard Eurobarometer 80. Autumn 2013. Public Opinion in The European Union Report.

Euronews Türkçe (12/4/2019). Bakan Çavuşoğlu ile Fransız Parlamenter arasında gergin 'soykırım' tartışması. Son erişim tarihi, 6/12/2021.

Euronews Türkçe (26/11/2021). ABD ve Avrupa Birliği'nden Türkiye'ye Osman Kavala tepkisi. Son erişim tarihi, 6/12/2021.

Featherstone K (2003). In the Name of Europe, İçinde: K Featherstone ve C.M Radaelli (der), *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press, 3-26.

Gazetevatan (24/9/2021). Avrupa Birliği'nden skandal adım! Türkiye, Afrika ülkeleri arasına alındı. Son erişim tarihi, 6/12/2021.

Habermas J (1984). *The Theory of Communicative Action. Volume 1: Reason and the rationalization of society*. Boston: Beacon Press.

Habermas J (1987). *The Theory of Communicative Action. Volume 2: Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason*. Boston: Beacon Press.

Hubé N (2003). L'Union Européenne à la 'une': Un cadrage difficile d'une actualité peu visible. Regard compare sur la presse française et allemande, İçinde: G Garcia ve V le Torrec (der), *L'Union Européenne et les Médias. Regards croisés sur l'information européenne*. Paris: L'Harmattan, 67-89.

Karakuş A ve Pazarbaşı M (2011). Hedef 2023. *Milliyet*, 17 Nisan. Son erişim tarihi,

473 Erkmen Ö (2022). Brüksel Muhabirlerinin Gözünden Türkiye'nin "Avrupallaşma-ma-sı": Müzakerelerin İlk 10 Yılında Avrupa Haberciliğine Dair Değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 46(2),449-476.

6/12/2021.

Koopmans R ve Erbe J (2004). Towards a European Public Sphere? Vertical and Horizontal Dimensions of Europeanised Political Communication. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 17(2), 97-118.

Koopmans R ve Statham P (2002). The Transformation of Political Mobilisation and Communication in European Public Spheres: A Research Outline, *EuroPub Research Project*. Son erişim tarihi, 6/12/2021.

Koopmans R ve Statham P (2010). Theoretical Framework, Research Design, and Methods, The Making of a European Public Sphere. İçinde: R Koopmans ve P. Statham (der), *Media Discourse and Political Contention*. Cambridge: Cambridge University Press, 34-59.

Köylü H (2021). 'İstenmeyen adam' krizinde kritik pazartesi. *Deutsche Welle Türkçe*, 24 Ekim. Son erişim tarihi, 6/12/2021.

Kurban D ve Sözeri C (2012). *İktidarın Çarkında Medya: Türkiye'de Medya Bağımsızlığı ve Özgürlüğü Önündeki Siyasi, Yasal ve Ekonomik Engeller*. İstanbul: TESEV Yayınları.

Medyatava (21/8/2013). Milliyet'ten flaş ayrılık. Son erişim tarihi, 6/12/2021.

Moussis N (2004). *Avrupa Birliği Politikalarına Giriş Rehberi*. İstanbul: Mega Press.

Müftüler-Baç M ve Gürsoy Y (2010). Is There a Europeanization of Turkish Foreign Policy? an Addendum to the Literature on EU Candidates. *Turkish Studies*, 11(3), 405-427.

Ökten-Sipahioğlu B (2017). Shifting From Europeanization to De-Europeanization in Turkey: How AKP Instrumentalized EU Negotiations. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 48, 51-67.

Özçelik A O (2019). Europeanisation and Administrative Relations in Turkey in the Post-Helsinki Era. *The International Spectator*, 54(4), 32-46.

Özsöz M vd. (2015). *Türkiye Kamuoyunda AB Desteği ve Avrupa Algısı*. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı.

Pfetsch B vd. (2008). The contribution of the press to Europeanization of public debates. A comparative study of issue salience and conflict lines of European integration.

Erkmen Ö (2022). Brüksel Muhabirlerinin Gözünden Türkiye'nin "Avrupallaşma-ma-sı": 474 Müzakerelerin İlk 10 Yılında Avrupa Haberciliğine Dair Değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 46(2),449-476.

Journalism, 9(4), 465–492.

Risse T (2002). *How Do We Know a European Public Sphere When We See One? Theoretical Clarifications and Empirical Indicators*. IDNET Workshop. Europeanization and the Public Sphere, European University Institute, 20-21 February 2002.

Risse T (2003). *An Emerging European Public Sphere? Theoretical Clarifications and Empirical Indicators*. The Annual Meeting of the European Union Studies Association (EUSA), Nashville 27-30 March 2003.

Risse T ve Van de Steeg M (2003). *An Emerging European Public Sphere? Empirical Evidence and Theoretical Clarifications*. The conference on the Europeanisation of Public Spheres, Political Mobilisation, Public Communication and the European Union, Science Center Berlin, 20-22 June 2003.

Sağlam H (2018). *Türk Medyasının Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Yaklaşımının Okurların Tutum ve Kanaatleri Üzerindeki Etkileri*. (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Sarantakos S (2013). *Social Research*. London: Palgrave Macmillan.

Taşkent-Erkmen Ş Ö (2014). *Avrupa Bütünleşmesi ve Medya: Türkiye’de Kamusal Alanın Avrupalılaşması Sürecinde Basının Rolü*. (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Timoçin D (2021). AB ile İlişkilerde Duraklamadan Fazlası Yaşanıyor. *Voice of America*, 15 Kasım. Son erişim tarihi, 6/12/2021.

Tocci N (2005). Europeanization in Turkey: Trigger or Anchor for Reform?. *South European Society and Politics*, 10(1), 73-83.

Toker H (2011). *Kamusal Alanda Avrupa Birliği Tartışmaları: Haber Medyası İncelemesi*. (Basılmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Trenz H J (2004). Media Coverage on European Governance: Exploring the European Public Sphere in National Quality Newspapers. *European Journal of Communication*, 19(3), 291-319.

Trenz H J (2008). Media: the Unknown Player in European Integration, İçinde: I Bondebjerg ve P Madsen (der), *Media, Democracy and European Culture*. Chicago:

475 Erkmen Ö (2022). Brüksel Muhabirlerinin Gözünden Türkiye'nin "Avrupalılaşma-ma-sı": Müzakerelerin İlk 10 Yılında Avrupa Haberciliğine Dair Değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 46(2),449-476.

Intellect Books, 49-64.

Trenz H J (2015). The Saga of Europeanisation: On the Narrative Construction of a European Society, İçinde: S Börner ve M Eigmüller (der), *European Integration, Processes of Change and the National Experience*. New York: Palgrave Macmillan, 207-227.

Van de Steeg M vd. (2003). *The EU as a Political Community: A Media Analysis of the Haider Debate in the European Union*. The Annual Meeting of the European Union Studies, Nashville TN, 27-30 March 2003.

Van de Steeg M ve Risse T (2010). The Emergence of a European Community of Communication – Insights from Empirical Research on the Europeanization of Public Spheres, *KFG Working Paper Series*, No. 15 August 2010, Kolleg-Forschergruppe (KFG) 'The Transformative Power of Europe', Freie Universität Berlin.

Wessler H vd. (2008). *Transnationalization of Public Spheres*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Wilke J ve Heimprecht C (2011). Europe in Europe and Europe in the World. A Study in News Geography, News Content and News Presentation. İçinde: A Stepinska (der), *News in Europe Europe on News*. Berlin: Logos Verlag, 85-98.

Yarkent M.C (2021). Gazeteci Zeynel Lüle ile Hoş Bir Sohbet. *Doganh Haber.org*, 25 Şubat. Son erişim tarihi, 6/12/2021.

Erkmen Ö (2022). Brüksel Muhabirlerinin Gözünden Türkiye'nin "Avrupallaşma-ma-sı": 476 Müzakerelerin İlk 10 Yılında Avrupa Haberciliğine Dair Değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 46(2),449-476.